

УДК 336.64:631.1

ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ У ФІНАНСУВАННІ

О.О. Олійник, докторант

Викладено методику оцінювання потреби у фінансуванні для виробництва сільськогосподарської продукції. Визначено потребу у фінансуванні для вирощування зернових і технічних культур в Україні на 2013 р. Прораховано потребу в зовнішньому фінансуванні поточних активів для виробництва зернових і технічних культур.

Фінансування, потреба, аграрний сектор, поточні активи, змінні витрати, реальне інвестування, основні активи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сільське господарство внаслідок своїх особливостей – сезонність, тривалий виробничий період, залежність від біологічних процесів та кліматичних умов потребує особливих умов фінансування. Особливо важлива для забезпечення безперервності агровиробництва своєчасність проведення технологічних робіт з вирощування сільськогосподарської продукції, яке залежить від правильності визначення обсягу витрат та від вчасного і достатнього їх фінансу-

вання. Недотримання технологічних умов вирощування сільськогосподарської продукції через відсутність фінансування призводить до значних втрат. Отже, правильність визначення потреби у фінансуванні та джерел її фінансування є запорукою наявності конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств, як передумови забезпечення продовольчої безпеки України та розвитку сільських територій.

Дослідженнями у сфері визначення потреби аграрного сектору у фінансуванні займалися такі вітчизняні та іноземні фахівці: С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал [6], П.Т. Саблук [1], П. Беррі, П. Еллінгер, Дж. Хопкін, С. Бекер [8] та інші. Завдяки роботам цих вчених сформульовано підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Мета дослідження – виклад методики оцінювання потреби у фінансуванні для виробництва зернових і технічних культур та визначення джерел фінансування цієї потреби.

Виклад основного матеріалу. Для оцінювання потреби аграрного сектору у фінансуванні необхідно, передусім, з'ясувати сутність понять «фінансування» та «потреба у фінансуванні». Можна констатувати, що нині ці поняття не мають однозначного визначення у науковій літературі. Наслідком такої невизначеності є існування різноманітних методичних підходів до оцінювання потреби у фінансуванні окремих суб'єктів господарювання, галузей та секторів економіки, які відображують окремі аспекти цієї потреби. У джерелах західних авторів домінує підхід, згідно з яким визначення обсягу фінансування для реального сектору економіки здійснюється в контексті різних активів, які необхідні для звичайної (переважно виробничої та збутової) діяльності: поточних активів; активів, на які нараховується знос та нерухомості [8, с. 133–142]. В окремих джерелах цей підхід подається як визначення потреби у фінансуванні в контексті змінних витрат та витрат, пов'язаних із періодичним заміщенням техніки та обладнання [5, с. 52].

У джерелах вітчизняних науковців вищезазначений підхід зустрічається як визначення потреби в основному та оборотному капіталі [3, с. 39].

У цілому домінує підхід щодо виокремлення предметів фінансування, серед яких вирізняють два залежно від циклу обороту та від способу переносу вартості на вироблений продукт. Тобто виокремлюють фінансування основних активів (основних засобів, основного капіталу, витрати, пов'язані із заміщенням техніки та обладнання) і оборотних активів (оборотних засобів, оборотного або робочого капіталу, змінних витрат).

Також необхідно зазначити, що існує велика кількість публікацій, присвячених питанням визначення потреби у фінансуванні на рівні підприємства (зокрема з фінансового менеджменту [2–4]), а на рівні окремої галузі та сектору економіки ґрунтовних наукових розробок недостатньо.

Ми вважаємо за доцільне визначити в межах галузі окремо потребу у сезонному фінансуванні шляхом прорахунку змінних витрат, а також потребу у фінансуванні, пов'язану з витратами на заміщення техніки, обладнання та об'єктів нерухомості.

Використовуючи цей підхід, ми визначили потребу у фінансуванні за основними зерновими культурами України: озима пшениця, озиме жито, ярий ячмінь, кукурудза, а також технічними культурами – соняшник, соя, цукровий буряк.

Для розрахунку потреби у сезонному фінансуванні ми прорахували змінні витрати на 1 га посівів на підставі технологічних карт вирощування відповідної культури, які було розроблено з урахуванням досвіду найкращих аграрних підприємств, досягнень науки, сучасного технічного стану сільськогосподарського виробництва. Також було враховано вимоги щодо ресурсозбереження та мінімального обробітку ґрунту й ґрунтозахисних технологій.

В оцінюванні потреби у фінансуванні використовувалися ціни на ресурси й послуги (добрива, паливно-мастильні матеріали, насіння, засоби захисту рослин, послуги сторонніх організацій тощо) станом на серпень 2012 р.

З використанням розроблених технологічних карт проведено розрахунки обсягу змінних витрат на вирощування зернових і технічних культур як у цілому на весь цикл вирощування культури (табл. 1), так і по місяцях (рис. 1–7). Розмір посівних площ визначено на рівні 2012 р., а саме: для озимої пшениці – 5,5 млн га, ярого ячменю – 2,7, озимого жита – 0,3, кукурудзи – 4,6, соняшнику – 5,2, сої – 1,5, цукрового буряку – 0,5 млн га [7].

Представлені розрахунки свідчать про таке. Потреба у фінансуванні змінних витрат значно коливається в межах року, що зумовлено технологічними особливостями вирощування культур. Особливо значна потреба у фінансуванні виникає під час посіву культур: для озимої пшениці та жита – це серпень, вересень (60–70% всіх змінних витрат), для інших видів культур – це квітень-травень (30–60% всіх змінних витрат).

1. Розрахунок потреби у фінансуванні при вирощуванні основних зернових і технічних культур в Україні на 2013 р.*

Культура	Фінансування змінних витрат на 1 га, грн.	Фінансування змінних витрат усього, млн. грн.	Фінансування витрат на заміщення основних засобів, млн. грн.
Озима пшениця	2908,6	16096,4	278,9
Озиме жито	1687,9	506,4	15,0
Ярий ячмінь	1646,0	4444,2	130,0
Кукурудза	3613,5	16622,2	323,0
Соняшник	1805,6	9389,1	472,4
Соя	2596,3	3894,4	90,5
Цукровий буряк	11697,8	5848,9	37,3
Усього		56825	1366

*Складено автором.

Потреба у фінансуванні, пов'язана з витратами на заміщення техніки, обладнання та об'єктів нерухомості або потреба в реальному інвестуванні визначається шляхом розрахунку обсягів відрахувань, необхідних

для відтворення основних фондів. Як відомо, обсяг відрахувань на відтворення основних фондів визначається нормами амортизації.

Розрахунок обсягів витрат на заміщення основних засобів також здійснювався з урахуванням досвіду найкращих аграрних підприємств, досягнень науки, сучасного технічного стану сільськогосподарського виробництва. Розрахунок зазначених витрат представлено в табл. 1.

Наступне питання, яке важливе в процесі оцінювання потреби у фінансуванні: за рахунок яких джерел будуть залучатися необхідні кошти і як визначити співвідношення між власними і залученими джерелами.

При визначенні умов фінансування слід враховувати особливості сільськогосподарського виробництва. Зокрема, при визначенні умов сезонного фінансування слід враховувати такі особливості оборотних (поточних) активів. У зв'язку з тим, що поточні активи трансформуються в процесі виробництва, їх неможливо фінансувати на умовах лізингу, а також брати в оренду. В процесі їх кредитування неможливо їх використовувати як заставу і в такому випадку необхідно використовувати або основні засоби, або майбутній урожай.

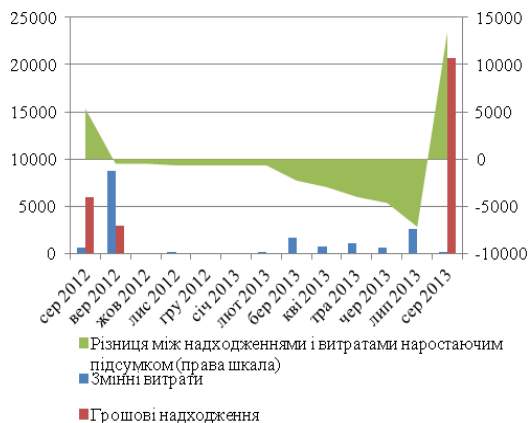

Рис. 1. Розрахунок потреби у фінансуванні при вирощуванні озимої пшениці, млн. грн.

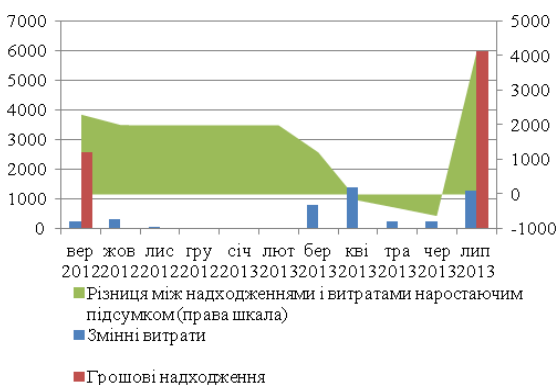

Рис. 3. Розрахунок потреби у фінансуванні при вирощуванні ярого ячменю, млн. грн.

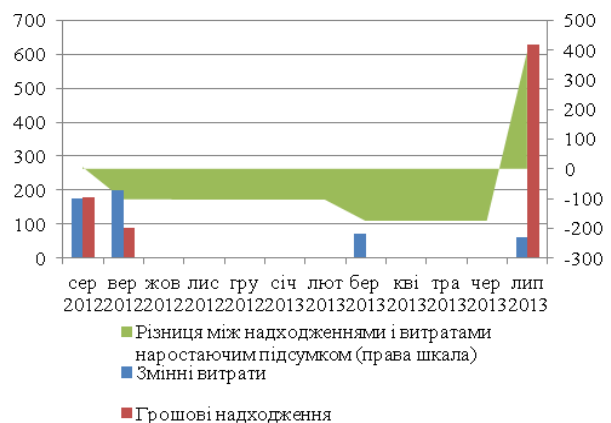

Рис. 2. Розрахунок потреби у фінансуванні при вирощуванні озимого жита, млн. грн.

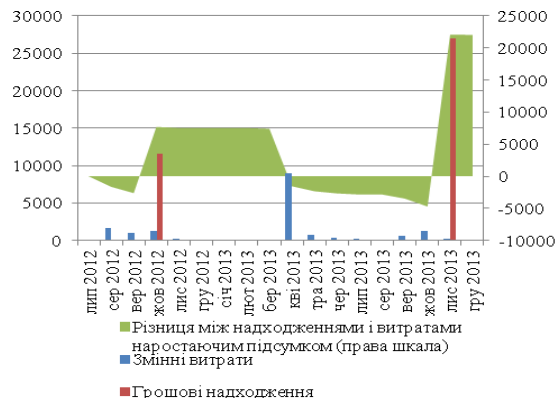

Рис. 4. Розрахунок потреби у фінансуванні при вирощуванні кукурудзи, млн. грн.

Рис. 5. Розрахунок потреби у фінансуванні при вирощуванні соняшнику, млн. грн.

Рис. 6. Розрахунок потреби у фінансуванні при вирощуванні сої, млн. грн.

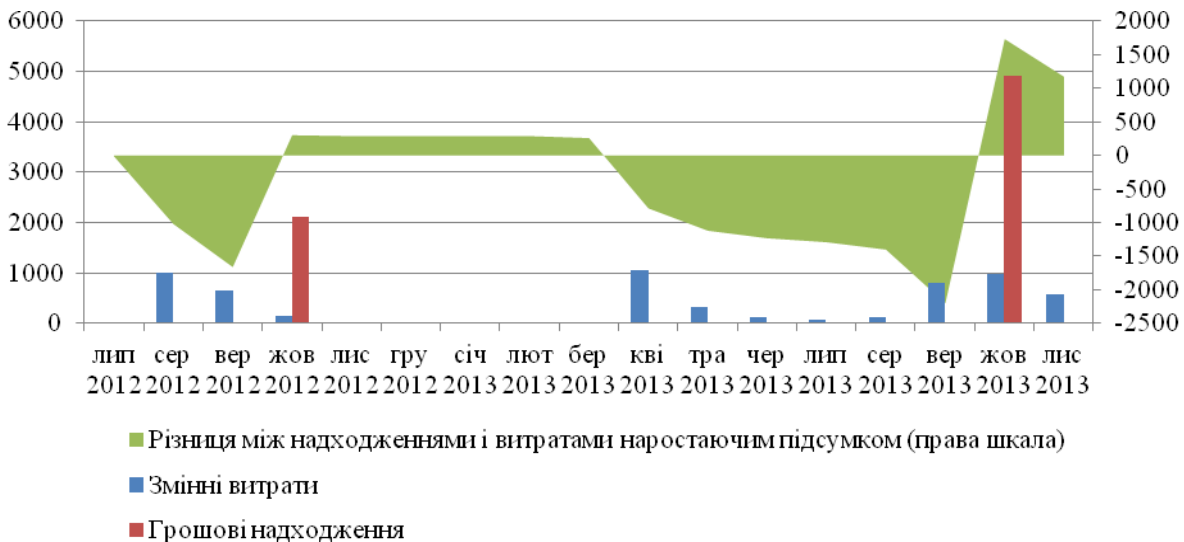

Рис. 7. Розрахунок потреби у фінансуванні змінних витрат при вирощуванні цукрового буряку, млн. грн.

При визначенні умов фінансування слід враховувати особливості сільськогосподарського виробництва, зокрема сезонний характер фінансування. Другою важливою особливістю фінансування аграрного сектору в умовах відсутності ринку землі є обмеженість обсягу активів, які можна використовувати як заставу у випадку залучення кредитів. Для переважної більшості сільськогосподарських підприємств найбільш реальним активом, який може розглядатися об'єктом застави, є майбутній урожай, але цей актив є непридатним для забезпечення середньо- та довгострокових кредитів.

В умовах сезонності суттєво зростає значення фінансування поточних активів. Недостатність фінансування цих активів може призвести до відтермінування виробництва та можливість агропідприємству наразитися на фінансову небезпеку (збанкрутувати). На противагу, неможливість

профінансувати заміну старого обладнання так не наражає на небезпеку агровиробництво як відсутність фінансування на придбання, наприклад, насіння чи палива. Особливо вчасність фінансування важлива, коли поточні активи тільки починають використовуватися, наприклад, засоби захисту рослин в разі виникнення певної хвороби рослин. У певних випадках гранична вартість поточних активів є дуже високою, наприклад, використання хімічних препаратів у разі виникнення хвороби на перших порах. Згодом, при масовому використанні, гранична вартість значно падає. З іншого боку, надмірний обсяг поточних активів може генерувати низьку або навіть від'ємну віддачу. Отже в таких умовах фінансування операційних витрат (поточних активів) не повинно знаходитись під значним впливом змін процентних ставок.

Зазначені особливості потребують забезпечення таких умов: для здійснення прибуткового виробництва необхідна наявність достатнього фінансування поточних активів, яке повинно здійснюватися на відповідних умовах, в разі виникнення непередбачуваних витрат (таких, наприклад, як пересів культур внаслідок поведні або заморозку) у підприємства повинні бути резервні можливості кредитування або інші шляхи задоволення фінансових потреб.

Особливо важливими умовами у фінансуванні змінних витрат є терміни кредитування та графік погашення кредитів, хоча застава кредитів та рівень процентної ставки також важливі.

У разі використання кредитування для фінансування поточних активів в аграрному секторі слід враховувати, що повернення кредиту здійснюється за рахунок доходів від продажу продукції, вирощування якої було профінансовано за рахунок кредиту. Наприклад, кредити отримані навесні на закупівлю добрив будуть повернуті за рахунок продажу продукції, під яку були внесені ці добрива, тільки восени. Отже, умови кредитування повинні бути визначені у відповідності до умов продажу продукції, під яку надавалися ці кредити.

При визначенні умов фінансування активів, на які нараховується знос (техніка та обладнання), слід мати на увазі такі їх особливості. Термін придбання цих активів є більш гнучким, порівняно з поточними активами. Тобто в разі несприятливих умов залучення зовнішнього фінансування, наявності проблем з ліквідністю придбання техніки та обладнання можна відкласти і це не буде наражати агропідприємство на суттєвий ризик, як це може статися в разі недофінансування поточних активів. Ці активи можливо використовувати в якості застави.

В якості використання кредитів для фінансування техніки та обладнання термін кредиту повинен узгоджуватися з терміном експлуатації активів (термін протягом якого нараховується амортизація). У разі встановлення більш короткого періоду це впливає на робочий капітал і може призвести до проблем з ліквідністю.

Співвідношення між власним і залученими джерелами при фінансуванні поточних та основних активів обумовлено таким.

Фінансування поточних активів здійснюється в основному за рахунок надходження виторгу. Але у зв'язку з тим, що виробництво сільськогосподарської продукції значно обумовлено сезонністю та тривалістю виробництва, надходження і витрачання коштів на вирощування продукції значно не збігаються у часі. У таких умовах при вирощуванні сільськогосподарської продукції виникають касові розриви. Виникнення касових розривів (тобто незбіг надходжень і витрат у часі) зумовлює необхідність залучення таких зовнішніх джерел фінансування, як кредити.

Для розрахунку касового плану для кожної культури було зроблено певні припущення. Платежі щодо витрат здійснюються в тому самому часовому інтервалі, коли поточні активи було використано для виробництва продукції. Хоча в реальності придбання поточних активів може здійснюватися набагато раніше, ніж віднесення витрат на виробництво продукції. Наприклад, у разі можливості зберігати паливо воно може бути придбано раніше, коли ціна є більш привабливою. Також закупівля насіння, добрив і засобів захисту рослин може здійснюватися значно раніше і тому фактичне витрачання коштів не збігається з часом віднесення поточних активів на виробництво.

Щодо надходження коштів ми зробили такі припущення: розглядалося, що фінансування за рахунок власних коштів формується тільки за рахунок виторгу від вирощування даної культури, хоча насправді підприємства фінансують частково за рахунок реалізації інших видів продукції, наприклад, тваринницька продукція, яка має не таку сезонність як рослинницька та її можна зменшити за рахунок оптимального обороту стада поголів'я тварин. Наступне припущення полягає в тому, що початок циклу виробництва культури фінансується за рахунок виторгу, отриманого від попереднього циклу виробництва на рівні 30% від обсягу попереднього виторгу. У подальшому витрати фінансуються за рахунок кредиту в разі нестачі власних коштів. Можливість забезпечити фінансування всіх витрат здійснюється за рахунок доходів від продажу вирощеної продукції наприкінці технологічного циклу у розмірі 70% від отриманої виручки (30% йде на фінансування наступного врожаю).

Урожайність культур визначалася як середня за останні три роки. Також ми припускаємо, що зібрана продукція одразу реалізується, а, отже, терміни надходження виручки залежать від термінів збору врожаю. Було визначено такі терміни збору врожаю: для озимої пшениці, озимого жита, ярого ячменю – липень – серпень, кукурудзи – жовтень – листопад, соняшнику – вересень, сої – серпень, цукрового буряку – вересень, жовтень. Ціни реалізації було визначено на підставі прогнозів Мінагрополітики і продовольства України на 2013 р., а саме: для озимої пшениці – 1800 грн/т, озимого жита – 1500, ярого ячменю – 1500, кукурудзи – 1700, соняшнику – 3500, сої – 4000 т, цукрового буряку – 400 грн/т. Розрахунок надходжень та витрат, а також потреби в зовнішньому фінансуванні нарастаючим підсумком (як різниця між надходженнями і витратами) у розрізі технологічного циклу по місяцях представлено на рис. 1–7.

Як показують представлені розрахунки (рис. 1–7) найбільша потреба у кредитах спостерігається при вирощуванні озимої пшениці, кукурудзи, цукрових буряків. Максимальна потреба у зовнішньому фінансуванні при вирощуванні озимої пшениці припадає на липень і становить 7,2 млрд грн, при вирощуванні кукурудзи – на жовтень, у розмірі 4,7 млрд грн, при вирощуванні цукрових буряків – на вересень, у розмірі 2,2 млрд грн. Незначна потреба у зовнішньому фінансуванні при вирощуванні ярого ячменю (максимальна потреба припадає на червень і становить 0,6 млрд грн) та сої (максимальна потреба припадає на червень і становить 0,6 млрд грн). Хоча розмір потреби в кредитах при вирощуванні озимого жита недостатньо великий – максимальна потреба становить 0,2 млрд грн, але ця потреба спостерігається протягом тривалого періоду часу – з вересня по жовтень (рис. 2). Вирощування соняшнику у зазначених нами умовах не потребує зовнішнього фінансування.

Джерелом фінансування визначених витрат на заміщення основних засобів є амортизація. Але такий спосіб визначення потреби у реальному фінансуванні є значно спрощеним. Це зумовлено тим, що він не враховує витрати на розширене відтворення основних засобів, а також не враховує чи відповідає основний капітал нормативному рівню. Якщо фактичний основний капітал нижче від нормативного рівня, то це потребує додаткового фінансування основних засобів. Якщо фактичний основний капітал вище за нормативний рівень, то це знижує потребу у фінансуванні. Визначення потреби у фінансуванні основного капіталу з урахуванням зазначених вимог дуже складно здійснити в межах всієї галузі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визначення потреби у фінансуванні в межах галузі необхідно проводити шляхом прорахунку змінних витрат, а також витрат, необхідних на заміщення техніки, обладнання та об'єктів нерухомості. Проведені розрахунки потреби у фінансуванні виробництва зернових і технічних культур в Україні на 2013 р. свідчать про потребу у фінансуванні змінних витрат у розмірі 56,8 млрд грн та витрат на заміщення основних засобів у розмірі 1,4 млрд грн. Потреба у фінансуванні змінних витрат значно коливається в межах року, особливо значна потреба у фінансуванні виникає під час посіву культур: для озимої пшениці та жита – це серпень, вересень (60–70% від усіх змінних витрат), для інших видів культур – це квітень – травень (30–60% від усіх змінних витрат).

Зіставлення грошових надходжень і витрат дозволило визначити потребу в зовнішньому фінансуванні поточних активів для виробництва зернових і технічних культур у розмірі 15 млрд грн.

Список літератури

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (вип. 5) / за ред. П.Т.Саблука та ін. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 647 с.
2. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента. Т.2 / И.А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 512 с.

3. Бланк И.А. Управление использованием капитала / И.А. Бланк . – К. : Ника-Центр, 2000. – 656 с.
4. Ван Хорн Джеймс. Основы финансового менеджмента : пер. с англ. / Джеймс Ван Хорн, К. Вахович, мл., М. Джон. – 12-е изд. – М. : Вильямс, 2006. – 1232 с.
5. Исследование потенциала финансирования сельского хозяйства в Украине, Европейский Фонд Юго-Восточной Европы (EFSE) 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.efse.lu/>
6. Кваша С.М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні / С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 16–24.
7. Статистичний збірник "Рослинництво України" за 2012 рік. // Державна служба статистики України, 2013.
8. Peter J. Barry. Financial management in agriculture / Peter J. Barry, Paul N. Ellinger, John A. Hopkin, C.B.Baker. – 6th Edition. – The Interstate Printers and Publishers, Inc., Danville, IL 2000.

The technique of evaluating funding needs for agricultural production is developed. The financing need for growing grain and industrial crops in Ukraine in 2013 is defined. The external financing need of current assets for the production of grain and industrial crops is calculated.

Funding, need, agriculture, current assets, operating costs, real investment, fixed assets.

Изложена методика оценки потребности в финансировании для производства сельскохозяйственной продукции. Определена потребность в финансировании для выращивания зерновых и технических культур в Украине на 2013 г. Просчитана потребность во внешнем финансировании текущих активов для производства зерновых и технических культур.

Финансирование, потребность, аграрный сектор, текущие активы, переменные расходы, реальное инвестирование, основные активы.